

Ковач Никола*

Јездрин допринос рађању јудаизма

Резиме. Јездра представља значајну личност у поствавилонској епохи. Његов рад је кључан за стварање јудаизма – нарочитог облика побожности након вавилонског ропства. Будући да је био свештеник и писар (учитељ Закона), његов основни разлог доласка у Јерусалим јесте проглас Закона. Такође, Јездра спроводи низ активности које су неопходне како би се јеврејски народ одвојио од утицаја околних многобожачких народа: раскидање мјешовитих бракова и јавно покајање народа. Тиме јеврејска заједница добија снажне темеље за даљи живот под влашћу многих свјетских империја.

Кључне ријечи: Јездра, поствавилонска епоха, јудаизам, Закон, мјешовити бракови, реформа.

Живот Јевреја након повратка из вавилонског ропства немогуће је замислити без учешћа великог реформатора и свештеника Језде. Он довршава оно што су прије њега започели његови претходници: поставља Закон као основ морала и религије, чисти јеврејску заједницу од осталих народâ (растура мјешовите бракове) и наводи народ на јавно покајање. На тај начин, јудаизам добија свој коначни облик, који ће се у каснијим вијековима јеврејске историје само усавршавати.

Обнова јеврејске заједнице се обавља постепено. Први повратници, под вођством Зоровавеља, граде храм – знак Божијег присуства и мјесто окупљања народа. Немија обнавља зидине Јерусалима и спроводи религиозну (у одређеној мјери) и социјалну реформу, чиме омогућава заједници да заживи. Он јој тиме пружа и политичко признање, као и сигурност и управу. Међутим, уз сва та настојања, Немија није успио да обнови њен унутрашњи живот, што је од виталне важности како би у будућности заједница пронашла свој пут. Без такве реформе, сви Немијини подухвати би брзо пропали. Управо то ће остварити Јездра – свештеник и писар. Он доноси Закон Божији, који постаје темељ сигурности јеврејске заједнице и извор сваког буђења и истинске обнове јудаизма (Томić 1988, 122).

Јездрин живот

Живот и рад Јездрина је обрађен у више старозавјетних списа: у три књиге које носе име по овом свештенику (Прва књига Јездрина – канонска, Друга књига Јездрина – девтероканонска и Трећа књига Јездрина – апокриф), као и у Књизи Немијиној (Нем 8-10).¹ Због обимности извјештаја, ми ћемо се углавном држа-

* Богословија Светог Петра Дабробосанског, Фоча; nikola.kovach@gmail.com

¹ Помен Језде у Књизи Немијиној (види: 8-10; 12,26-36) представља касније додатке, који умногоме утичу на датирање његовог рада међу Јеврејима у Јудеји.

ти приповиједања из Прве књиге Јездрина (донекле и *Јудејских сѿарина* Јосифа Флавија), с тим што ћемо указати на садржину и остале двије књиге.

„А послје ових ствари,² за царовања Артаксеркса,³ цара Персијскога, Јездра, син Сераје, сина Азарије, сина Хелкије, сина Салума, сина Садока, сина Ахитова, сина Амарије, сина Азарије, сина Мерајота, сина Зераје, сина Озије, сина Вукија, сина Авусије, сина Финеса, сина Елеазара, сина Арона, поглавара свештеничкога“ (Језд 7,1-5).⁴ Овим ријечима Хроничар започиње историју везану за рад свештеника Јездре, уводећи нас у једно потпуно ново поглавље живота јеврејске заједнице након вавилонског ропства.

Према његовој књизи (Прва књига Јездрина), Јездра је био свештеник – син Сераје, потомка Арона,⁵ поглавара свештеничког (види: Језд 7,1-5) – као и „књи-

² Израз „послије ових ствари“ означава повезицу између догађаја који се дешавају у вријеме градње Другог храма и ових овдје изнесених, а који се фокусирају на Јездру и његов рад.

³ Када је ријеч о датирању Јездриног доласка, важно је нагласити да то представља једно од најзамршенијих питања међу библистима у посљедњих стотину година. Укупно три персијска цара су носила исто име *Артиаксеркс* и живјели су у ширем временском оквиру. Узимајућу у обзир библијске изворе (види: Језд 7,8), као и мишљења многих библиста (више о томе: Morgenstern 1962, 1-11; Emerton 1966, 16; Snaith 1952, 63 и Galling 1964, 158-161), ми ћемо се држати теорије која је највјеродостојнија, а која говори да је Јездра у Јерусалим допутовао седме године владавине персијског цара Артаксеркса II, тј. 398. године.

⁴ Поред тога што је био писар, Јездра је био и свештеник. Као такав, повезиван је са линијом Арон-Садок (уп. Језд 7,2), као што и стоји у 1 Дн 6,3-15. Међутим, Јездрин отац није могао бити Сераја, који је, у ствари, био отац Јоседеков (мада је могао носити то име). Сераја може бити директан Јездрин предак – што се чини више вјероватним, осим ако цијела ова шема не представља претенциозни покушај да се Јездра повеже са првосвештеничком лозом. Према поменутој генеалогiji, он је попут Исуса био потомак Сераје, који је пострадао од стране Вавилонца, након пада Јерусалима (види: 2 Цар 25,18-21). Врло је очигледно да је компилатор ових записа као извор користио генеалогiju из 1 Дн 6,3-15, или је можда његово оригинално повезивање Јездре са лозом Арон-Садок било допуњено детаљима касније. Одређени библисти мисле да је генеалогija из Књиге дневника секундарни додаток и да овај дио (Језд 7,1-5) до те мјере нарушава приповиједање, да се једино може сматрати као засебан дио (више о томе: Noth 1957, 120 и 145). У сваком случају, Јездрина генеалогija прати Књиге дневника тачно до Мерајота, одакле је Књига дневника знатно проширена или је можда Књига Јездрина скраћена (Књиге дневника имају двојицу Ахита, двојицу Садока и тројицу Азарија, укључујући и два имена: Ахимас и Јоанан).

⁵ Јосиф Флавије у свом дјелу *Јудејске сѿарине* даје нам овај извјештај о Јездри: „У исто вријеме је, међутим, у Вавилону живјео један човјек славан по својој правичности и великом угледу који је имао у очима народа. Он је био главни свештеник (првосвештеник?) простог народа, а његово име је било Јездра. Био је веома упућен у Мојсијеве законе, и присан пријатељ са царем Ксерксом (Артаксерксом)“ (више о томе: Флавије 2008, 463). Занимљиво је да је Јосиф Флавије мало пажње посветио личности свештеника Јездре (чак не наводи његов свештенички родослов), што није случај са осталим старозавјетним лицима. Очигледно да Јосиф Флавије (за разлику од равинистичке традиције) није сматрао Јездру равним Мојсију (више о томе: Feldman 1992, 191).

Јездра се помиње и у исламу. Тако у Курану (сура IX, ајет 30) стоји: „Јевреји говоре: Узејр је Алахов син“ (више о томе: *Kur'an s prevodom* 1990, 191). Куран даље осуђује Јудеје за то што називају Узејра (Јездру) сином Алаховим (Божијим). С обзиром на то да у јеврејским изворима не налазимо податак о томе, претпоставља се да је овај навод у Курану настао на основу неке муслиманске легенде, или да можда припада вјеровању јемениких Јудеја који су прешли у ислам – они су Јездру сматрали Месијом (Marcus 2007, 653).

жевник (*соффер-махир*) вјешт закону Мојсијеву“ (7,6) и у „закону Бога небескога“ (7,12).⁶ Будући да је припадао свештеничком роду (што смо могли и примјетити на основу наведене генеалогije), Јездра се заједно са осталим свештеницима у Вавилону бавио прикупљањем, преписивањем и проучавањем светих списа. Тако временом настаје посебна група људи (писари), који суботама и на веће празнике читају (у синагогама) дијелове свештених текстова окупљеном народу и уједно их тумаче. Ови писари или учитељи закона постају нарочито цијењени у народу. Њима се обраћају за савјет, а ови им – на основу теме из Закона, дају поуку и рјешење њихових проблема. Управо они су заслужни за очување вјере међу Јеврејима у ропству, након прекида храмовног богослужења. Сазнавши да у Јудеји постоји велики проблем – криза вјере, јеврејска заједница у Вавилону (Персији) шаље свог најбољег делегата, како би учврстио повратнике у њиховој вјери и поштовању Закона.

Како је сваки повратак Јевреја претходно морао бити одобрен од стране персијских владара, тако и сада Јездра добија дозволу од цара Артаксеркса I да може поћи у Јерусалим. Цар издаје указ (види: Језд 7,12-26),⁷ којим се дозвољава повратак свима онима који то желе: „Ја заповједам: Ко год у мом царству од народа Израилева и од свештеника његових и Левита хоће од своје воље да иде с тобом у Јерусалим, нек иде. Јер се шаљеш од цара и од седам савјетника његовијех да надгледаш Јудеју и Јерусалим по закону Бога својега који ти је у руци“ (Језд 7,13-14). Цар, такође, даје прилог за Јерусалимски храм, а исто тако дозвољава Јездри да понесе и дарове вавилонских Јевреја (види: 7,15-20). У случају да му било шта затреба (до 100 талената сребра, 100 кора пшенице, 100 вата вина, 100 вата уља и соли без мјере), може слободно затражити од ризничара „с оне стране ријеке“ (види: 7,21-23). Такође, сви службеници храма – свештеници и левити (пјевачи и вратари) ослобођени су пореза (види: 7,24). На крају, Јездра је требало да постави управитеље и судије који ће судити народу по Закону, а све оне који се не буду повиновали Закону треба погубити, протјерати, опорезовати или бацити у тамницу (види: 7,25-26). Јездра благосиља Бога који је све то дао цару у срце, чиме је нашао милост пред њима и његовим савјетницима, да може да се врати из ропства, заједно са народним старјешинама (види: 7,27-28).

Јездрин задатак се разликовао од Немијиног: искључиво се односи на чисто религиозне ствари. Он долази са преписом Закона и указом цара, који му даје широка овлаштења.

⁶ Значајан аспект Јездрине двоструке улоге јесте и улога писара. Док једни библисти заступају теорију да је Јездра био нека врста „секретара за јеврејска питања у персијској влади“ (више о томе: Schaefer 1930, 39-59), други оспоравају ову идеју, сматрајући је погрешном (више о томе: Mowinckel 1916, 39-59). Несумњиво да је Јездра заузимао веома важну функцију, будући да му је цар повјерио посебну мисију (види: Језд 7,14). Чини се да је имао како политичке тако и религиозне одговорности: „царски писар унутар палате“, „писар куће живота вјешт у својој професији“ и „писар књиге Божије“ (више о томе: Gardiner 1947, 85, 115 и 131 и Levering 2007, 83-95).

⁷ Врло је могуће да се Јездрин повратак поклопио са устанком у Египту. Из страха да се устанак не прошири на територију Јудеје, цар је дозволио Јездри повратак јер је он био гарант мира и стабилности међу Јеврејима. Такође, можда је управо Немија савјетовао цара да пошаље свештеника и писара у Јерусалим.

Оно што треба да спроведе, не односи се само на Јевреје у Јудеји већ у читавој области (сатрапији) и тиче се тога да их поучи Закону и да успостави једну надзорну комисију, која ће пазити на поштовање Закона. Јездрино опуномоћење је било знатно шире, али и конкретније од Немијиног. Није био постављен за цивилног управитеља Јудеје већ има одеђени задатак: да среди и уреди религиозни живот Јевреја. Наравно да Јездра није могао присилити Јевреје да прихвате Закон јер би то било противно са политиком персијске власти, која је била веома снисходљива. Од сада се сматра правим Јеврејином само онај ко прихвати Закон, чиме се укључује у културну заједницу, док је прекршилац Закона једнак нарушитељу царевог закона (Томić 1988, 124-125).

Није нам јасно како су се Јездрине удружене одговорности уклапале са позицијом коју су раније имали Немија и Ананија. Иако је позиција Немије и Ананије повремено могла довести до одређених неспоразума, узимајући у обзир чињеницу да је Јездра био персијски дворски службеник, мора да је био итекако вјешт у писарској умјетности, а самим тим и у познавању јеврејских питања. Писац Књиге дневника га је сматрао веома добрим познаваоцем Мојсијевог закона (лицем које је, детаљно проучивши Закон, намјеравао да га спроведе међу Јеврејима). Уводни стихови седме главе, као и едикт цара Артаксеркса, наглашавају оно што истичу и Јездрини мемоари. Цио овај извод рефлектује комбинацију религије са државним карактеристикама постегзилског периода и времена живота писца Књиге дневника. Чини се да је Јездрина мисија била да припомогне побољшавању ситуације у Јерусалиму. Он је, попут Савасара, Зоровавеља и Немије, био постављен на задатак који ће са ревношћу извршити. Био је у пратњи контингента Израїљаца (обичан свијет) и вјерског особља, што указује на његова примарна интересовања – да промовише религијске аспекте јерусалимске заједнице (Myers 1965, 60-61).

На више мјеста се помиње Закон, који је Јездра понио са собом („по закону Бога својега који ти је у руци“) и по којем је требало да организује живот Јевреја у Јудеји (види: Језд 7,12.14.21.26). Он се још назива и „Јахвеов“ (7,11) и „Мојсијев закон“ (7,6). Постоји више мишљења о томе шта се подразумева под овим Законом,⁸ односно да ли је то неки нови текст (што је мало вјероватно) или можда препис Мојсијевог Петокњижја.⁹

Заједно са Јездром, из Вавилона је допутовао већи број повратника, чији списак (по породицама) налазимо у Језд 8,1-14.¹⁰ Прије поласка на пут, Јездра је

⁸ Више о томе: Japhet 2006, 137-151.

⁹ До сада су Зоровавељ и Немија спроводили реформе на основу девтеронимистичког закона – Књиге поновљених закона, која нарочит акценат ставља на централизацију култа и поштовање Бога у храму у Јерусалиму. Већина, пак, сматра да се ради о Мојсијевом Петокњижју, које је настало у изгнанству у свештеничким круговима на темељу старих, дијелом написаних предања: јавистичког, елохистичког и девтеронимистичког, којима је придодато још и свештено предање. Она су и дала данашњи облик Петокњижја, као Мојсијевог закона. Ипак, чини се да Јездра није донио потпуно довршено Петокњижје, јер ће се оно још допуњавати и завршити тек неколико деценија након Језде. Због тога је и тешко описати опсег Закона који доноси Јездра. Свакако се ради о Петокњижју које постаје важно правило вјере и животни путоказ за заједницу и појединца (више о томе: Томić 1998, 125).

¹⁰ Од Језд 7, 27 почиње дио који припада Јездриним мемоарима (писан у првом лицу). Управо њима и припада списак повратника по „главарима домова отачких“, који су дошли заједно са

окупио народ код ријеке која тече ка Ави. Након три дана (пописа и очигледно контроле да ли припадају јеврејским племенима), Јездра је установио да међу путницима нема ниједног Левијевог потомка,¹¹ те је наредио да му доведу служитеље за дом Господњи (види: 8,15-20). Затим је прогласио пост, како он каже: „да бисмо се понизили пред Богом својим и измолили у њега срећан пут себи и дјечи својој и свему благу својему“ (8,21). Цареву понуду да повратници путују под оружаном пратњом (очигледно због великог броја драгоцјености које су носили), Јездра је одлучно одбио: „Јер ме бијаше стид искати од цара војске и коњаника да нас бране од непријатеља путем, јер бијасмо рекли цару говорећи: Рука је Бога нашега на добро над свима који га траже, и јачина је његова и гњев на све који га остављају“ (8,22). Све прилоге (злато, сребро и посуђе, дарове које су цар, великаши и сви Израилјци даровали за Јерусалимски храм) предао је дванаесторици свештеника и левита, рекавши им: „Ви сте свети Господу и ови су судови свети, и ово сребро и злато довољан је прилог Господу Богу отаца ваших. Пазите и чувајте докле не измјерите пред главарима свештеничким и Левитима и главарима отачких домова Израилевих у Јерусалиму у клијетима дома Господњег“ (8,28-29).

Након свих припрема, повратници су коначно пошли на пут: „И пођосмо од ријеке Аве дванаестог дана првога мјесеца (*нисана* – марта/априла 397. године) да идемо у Јерусалим, и рука Бога нашега бијаше над нама и избави нас из руку непријатељских и засједачких на путу“ (8,31). Након 110 дана, прешавши исти пут као и све претходне групе повратника, колона нових „сиониста“ је напоскон стигла у Јерусалим: „а првог дана петог мјесеца (*ав* – јул) дође у Јерусалим, јер добра рука Бога његова бјеше над њим“ (7,9). Три дана су се одмарали, а четвртог дана су измјерили прилоге и предали чуварима храмовне ризнице (види: 8,32-34). Затим су повратници принијели жртве паљенице: „дванаест јунаца за свега Израиља, деведесет и шест овнова, седамдесет и седам јагањаца, дванаест јараца за гријех“¹² (8,35), након чега су предали цареve наредбе управитељима сатрапије „с ове стране ријеке, и они потпомогоше народ и дом Божији“ (8,36).

Јездрин проглас Закона

Дио који се тиче прогласа – читања Закона народу, као и његовог тумачења (што је уједно и основни разлог Јездриног доласка у Јерусалим), налази се у

Јездром. Важно је напоменути да спискове повратника (различите) налазимо на више мјеста у књигама Јездра и Немије: Језд 2; Нем 7; Језд 8; Нем 10; Језд 10. Сви они су, предвођени разним лицима, у разним периодима, у више наврата, допутовали у Јудеју (више о томе: Meyer 1986, 175 и Kittel 1927/29, 402).

¹¹ Поједини историчари на основу овог навода тврде да је Јездрин повратак имао облик и форму свештене литије, која је имала циљ испуњење пророштава. Отуда ангажовање левита за пут, иако их је сигурно већ било довољно у Јерусалиму (више о томе: Koch 1974, 173-197).

¹² Оволики број жртава се може објаснити чињеницом да им је у ропству било онемогућено жртвоприношење, због чега су сада били одушевљени, а самим тим и великодушни (вјероватно да су се поједини од њих цијели свој живот спремали за овај дан).

Књизи Немијиној (уметнута епизода у Нем 8-10).¹³ Библија нам даје сљедећи извјештај о томе: „Тада се скупи сав народ једнодушно на улицу која је пред вратима воденијем, рекоше Јездри, књижевнику, да донесе књигу закона Мојсијева који даде Господ Израилу. И донесе Јездра свештеник закон пред збор у ком бјеху људи и жене и сви који могаху разумјети, првога дана седмога мјесеца (*џишири* – септембар/октобар)“ (Нем, 8,1-2). Дакле, два мјесеца по доласку у Јерусалим, Јездра је сазвао велики народни збор. У ту сврху је подигнута и дрвена предикаоница (како би народ могао да види књигу – срав. 8,5), за коју су, поред Јездре, стале и угледне јеврејске старјешине (види: 8,4): „И чита је на улици која је пред вратима воденијем од јутра до подне¹⁴ пред људима и женама и оним који могаху разумјети, и уши свему народу бијаху обраћене ка књизи законској“ (8,3).¹⁵ Прије почетка читања, Јездра је изрекао благослов, након чега је народ – подигавши руке, одговорио: „Амин, амин“, поклонивши се лицем до земље (8,6).

Захваљујући левитима (који су прочитано одмах преводили на арамејски језик), народ је разумио све што је Јездра читао (види: 8,8). Како су ријечи Закона утицале на народ најбоље нам свједочи Јосиф Флавије, када каже:

Чувши тако законе, људи бијаху поучени како да буду правични у времену тадашњем и будућем; али једнако тако бијаху и незадовољни поводом својих минулих повреда закона, те продужише да лију сузе због сваког почињеног гријеха,¹⁶ увиђајући како ниједну од несрећа које су их задесиле не би морали поднијети да су се држали закона (Јосиф Флавије 2008, 466).

Народ је озбиљно схватио своје пропусте и постао свјестан свих гријехова које су деценијама чинили нарушавајући Закон Божији. Јавља се жива потреба да свој лични живот, и живот унутар заједнице, организују по Мојсијевом закону,

¹³ Када је у питању датирање Јездриног читања Закона (односно, који је историјски догађај претходио овом излагању Закона), мишљења међу библистима су подијељена. Основни разлог за то јесте чињеница да је ова – уметнута епизода, нарушила јединство Књиге Немијине и прекинула излагање, које говори о обнови градских зидина и становницима обновљеног Јерусалима. По једнима оно слиједи (као код нас) након Јездриног доласка у Јерусалим, док је по другима то вријеме након освећења храма (Језд 6) (више о томе: Schaefer 1930, 20). Занимљиво је и то да поједини библисти у овом догађају не виде проглас Закона, већ логичан закључак приче – проблема мјешовитих бракова (срав. Језд 9-10), који има везу са обичајем обиљежавања Нове године (Празника трубá) – јер је седми мјесец представљао Нову јеврејску годину (више о томе: Mowinckel 1916, 212).

¹⁴ Наравно да Јездра није прочитао цјелокупно Петокњижје, већ само дијелове који се тичу поштовања Закона. У прилогу томе свједочи и навод „од јутра до подне“, што је премало времена да би се све прочитало (више о томе: Myers 1965, 153).

¹⁵ Јездра је Закон читао на јеврејском, док су левити – дио по дио, народу објашњавали на арамејском језику (види: 8,7-8). Према 2 Књизи дневника (35,3), једна од дужности левита била је и учење народа. Овај обичај (читања и превода) био је присутан код Јевреја у Вавилону и пренијет је у синагоге у Јудеји. Рабини вјерују да је ово уједно и први помен Таргума (преводи и коментари са јеврејског на арамејски језик).

¹⁶ Могуће да је Јездра изабрао најпотресније дијелове из Мојсијевог закона (срав. 3 Мој 26; 5 Мој 27-28), који говоре о проклетствима која ће задесити све оне који свјесно нарушавају Закон (више о томе: Myers 1965, 154).

одбацујући све оно што је страно и многобожачко. На овај начин, морал и религија се постављају на прво мјесто.¹⁷

„Потом Немија,¹⁸ који је Тирсата, и свештеник Јездра, књижевник, и Левити који поучаваху народ, рекоше свему народу: Овај је дан свети Господу Богу нашем; не тужите ни плачите. Јер плакаше сав народ слушајући што говори закон“ (Нем 8,9). Пошто се читање Закона поклопило са празником сјеница (Сукхои), народ је био отпуштен својим домовима, како би на достојан начин отпразновао свих седам дана – колико је трајала свечаност: „Идите и једите претило и пијте слатко и шаљите дијелове онима који немају ништа зготовљено, јер је овај дан свети Господу нашем. Зато не будите жалосни, јер је радост Господња ваша сила“ (8,10). Другог дана су се опет окупили народни поглавари, свештеници и левити на градском тргу око Јездра. Читајући Закон наишли су на мјесто које говори о начину обиљежавања празника сјеница: „Синови Израиљеви да бораве у сјеницама на празник седмога мјесеца“ (8,14; срав. 3 Мој 23,42), тако да су одмах отишли по гране и зеленило, како би на крововима својих кућа (који су равни), у тријемовима, дворишту храма и на улицама, направили сјенице.¹⁹ Јездра је наставио да чита Закон све до осмог дана: „И читаше се књига закона Божијега сваки дан, од првог дана до посљедњег; и празноваше празник седам дана, а осми дан би сабор, како је уређено“ (8,18).

Јездра је добро знао да се дубока и трајна обнова не може остварити само читањем Закона, иако га народ и са одушевљењем прихвати. Тужна историја Израиља показује како заједница, и након одушевљених одлука, брзо заборавља Закон и „баца ја за леђа“ (срав. Нем 9,26). Због тога и не треба градити илузије, већ сав тај посао треба поставити на чврсте и снажне темеље. Угледни Јевреји су успјели да се изборе и заузму код цара Артаксеркса да Закон постане царски закон. Ко га прекрши директно пада под одговорност царског кривичног закона и може бити кажњен новчаном казном, тамницом, прогонством или смрћу. На овај начин су ударени темељи јудаизму (Томић 1988, 128).

Проблем мјешовитих бракова

Читање Закона и његово прихватање у јеврејској заједници није једини посао који је свештеник Јездра требало да спроведе у дјело. Проблем који је још Немија увидио (види: Нем 13,23-29), а тиче се јеврејских бракова са туђинкама – женама из многобоштва, био је присутан и у Јездрино вријеме. Очигледно да Немија није

¹⁷ Више о томе: Казанский 1876, 329.

¹⁸ Оно што је нарочито важно у овом стиху јесте помен Немије, и то заједно са Јездром, што представља јединствен извјештај у „Хронистичкој историји“. Међутим, паралелно мјесто у 2 Језд 9,49 не садржи Немијино име: „И рече Атарат Јездри, свештенику и читачу, и свима левитима који учашу народ.“ Највјероватније да је име Немије накнадно убачено на ово мјесто, а да је у оригиналу стајала само функција управитеља (тирсат или атарат – титула персијског намјесника).

¹⁹ Иако у књизи стоји податак да се празник сјеница на овакав начин није празновао од времена Исуса Навина (види: Нем 8,17), највјероватније да је народ у ропству заборавио на обичаје својих предака.

могао изаћи на крај са овом све учесталијом појавом, тако да је он морао сачекати другу – снажнију личност, која ће моћи да се ухвати укоштац са изазовима. Међутим, поставља се питање – откуд толико мјешовитих бракова (чак 113) у тако малој јеврејској заједници?

Оно што нам је познато јесте да се у Јерусалиму не намјеравају одијелити од странаца, већ, напротив, настоје да их укључе у своју заједницу. И дошљак, према визији пророка Језекиља, добија своју земљу (види: Јез 47,22), док према пророку Малахији, и „нечисти“ приносе жртве у Јерусалиму и Бог их прима (види: Мал 1,11). Непознати пророк (Трито-Исаија), каже да странац, који поштује Јахвеа, не мора да се осјећа одијељеним од јеврејског народа (види: Ис 56,3-5). Дакле, закључак је следећи: странац за Јевреје у Јерусалиму није „нечист“ (чак и ушкопљеник припада заједници вјерника, ако је вјеран).²⁰ Према томе, странцима је допуштено да приносе жртве, док се у Јерусалиму уздају да ће у будућности бити бирани и свештеници из многобоштва (види: Ис 66,21). Ово јединство Јевреја и странаца, које се развија у Јерусалиму, ослања се на стара свештена предања, која говоре о обећањима благословима за „нечисте“, јер је Јахве најавио Авраму: „у теби ће бити благословена сва племена на земљи“ (1 Мој 12,3) (Томић 1988, 156).

Са друге стране, међу Јеврејима у Вавилону (ропству) постојала је јака струја пуританизма којој је припадао и Јездра и која ће се у рабинском учењу профилирати у вријеме Другог храма. Управо у вријеме ропства се истиче учење (које ће се коначно формулисати у рабинској науци) о чистоћи нације²¹ и искључењу „нечистих“²² из јеврејске заједнице. Сваки многобожац је „нечист“ и као такав не може имати удио у заједници са Јеврејима. Ово гледиште нарочито заступају Јездра и Немија у свом раду у Јерусалиму, будући да су одгојени у том духу. Оно што они подузимају јесу драстичне мјере, како би прекинули бракове са туђинкама. Уопште, брак унутар једног племена је одлика свих семитских народа. Разлог није само чистоћа нације и заштита од страних културних елемената,²³ већ и спречавање подјеле имовине (примјер тзв. левиратског-дјеверског брака).²⁴

²⁰ Занимљиво је да се у ово вријеме – као резултат протеста на рад Јездре и Немије (њихово пенцирање „чистоће нације“) појављују (или боље речено приређују) двије књиге: *Књига пророка Јоне* и *Књига о Руји*, које говоре о прихватању многобожаца у заједницу. Док, са једне стране, Бог прихвата покајање Ниневљана (које није историјски тачно), са друге, моавкиња Рута (иако „нечиста“) улази у родословје цара Давида. Ове књиге свједоче и о томе да се покрет прозелитизма ипак одржава (чак до времена Спаситеља), упркос уском национализму појединаца.

²¹ Бракови са странцима склапани су још у вријеме патријараха и нису били забрањени (то ће тек бити забрањено у књизи Поновљених закона). Док Аврам шаље свог слугу у Харан (у своје родно племе), како би овај пронашао жену за његовог сина Исака, и док Јаков, такође, одлази у Харан да потражи себи жену, са друге стране, његов рођени брат Исав узима жене Хетиткиње и Хананејке, затим Јосиф жени Египћанку, а Мојсије Мадијамку.

²² У ранијим сукобима са Самарјанима, израз „нечисти“ се углавном односио на њих, да би касније, од времена Јездре и Немије, попримио шире значење – пренио се на све многобожачке народе.

²³ Бракови са странкињама носе опасност од увођења туђих – многобожачких култова, и као такви су касније били Законом забрањени (види: 5 Мој 7,3-4).

²⁴ Левиратски или дјеверски брак (*левир* – дјевер) подразумијева обичајно право да најближи сродник узима жену-удовицу свог покојног рођака (или брата), у случају да овај није оставио потом-

А кад се то сврши (читање Закона), приступише к мени кнезови говорећи: Народ Израилев и свештеници и Левити нису се одвојили од народâ земаљских због гадова њихових, од Хананеја, Хетеја, Ферезеја, Јевусеја, Амонаца, Моаваца, Мисираца и Амореја. Јер узеше кћери њихове себи и синовима својим, те се помијеша свето сјеме с народима земаљским; и рука свештеничка и главарска бјеше прва у том преступу (Језд 9,1-2).

Као што је већ било ријечи, бракови са туђинкама су били и те како чести међу Јеврејима након повратка из ропства. Кроз њих су Јевреји (највјероватније) рјешавали финансијске проблеме (будући да су њихова имања након одвођења у ропство запосјели други народи, а сами су били сиромашни). Ове појаве нису биле поштеђене ни свештеничке нити породице народних старјешина. Чувши за то, Јездра је поцијепио своју хаљину и плашт, ошишао косу и обријао браду,²⁵ и сјео да тугује (види: 9,3). Након вечерње жртве, народ се сакупио око Језде, и он је тада, павши на кољена и раширивши руке ка Господу, изрекао дирљиву молитву-нарицаљку (види: 9,6-15).

Величина Јездрине молитве се огледа у томе што је свјесно одлучио да се понизи пред народом, идентификујући се са заједницом, иако лично није био одговоран за било какав преступ. Једна од важних одлика поменуте молитве јесте и прелазак из првог лица једнине „ја“: „И рекох: Боже мој! Стидим се и срамам се подигнути очи своје к теби, Боже мој...“ (9,6а) у прво лице множине „ми“: „јер безакоња наша намножише се сврх главе и кривице наше нарастоше до неба“ (9,6б). Сличан примјер налазимо и у Немијиној молитви у Сузи, који се, иако лаик, такође поистовјетио са својим народом (ср. Нем 1,5-11). У Јездрином обраћању је присутна идеја колективне одговорности, која је и те како била присутна међу Јеврејима у Вавилону, а коју одбацује пророк Језекиљ (Јез 18). Такође, видљив је и утицај ријечи пророка Исаије (види: Ис 6,5; 53,4). Овај принцип идентификације са заједницом присутан је и у каснијим списима (ср. Тов 3,5 и додаци *Књиге о Јесџири*).²⁶ Да је то заиста тако, говори и наредни стих: „Од времена отаца својих до данас под кривицом смо великом, и за безакоња своја бисмо предани ми и цареви наши и свештеници наши у руке царевима земаљским под мач, у ропство, у грабеж и срамоту, као што се види данас“ (Језд 9,7).²⁷

Завршавајући своју (народну) молитву, Јездра поставља питање Богу (народу): „Зар ћемо опет преступати заповијести твоје и пријатељити се с овим гадним народима? Не би ли се разгневио на нас докле нас не би потро да ниједан не

ство иза себе. Са једне стране то јесте одржавање лозе, али, са друге, сврха оваквог брака је у томе да имовина остаје унутар породице (види: 5 Мој 25,5-10). Најсликовитији примјер овог брака имамо у *Књизи о Руџи*.

²⁵ Ово је код семитских народâ обичај туговања за покојником: цијепане одјеће, шишање и бријање, посипање пепелом, итд.

²⁶ Више о томе: *Myers* 1965, 78; *Rudolph* 1949, 90-91; *Williamson* 1985, 125-138 и *Blenkinsopp* 1988a, 179-185.

²⁷ Гријех народа и страдање, као посљедица пада, представља основну мисао Девтерономиста, као што то можемо и видјети у *Књизи о судијама* (види: Суд 2,10-15).

остане и не избави се“ (Језд 9,14)? Док се Јездра још молио и исповиједао гријехе народа пред Јерусалимским храмом, око њега се сакупило много Јевреја: „Људи и жена и дјеце; и народ плакаше веома“ (10,1). Очигледно да је Јездрина молитва постигла жељени ефекат, јер су његови поступци скренули пажњу великог броја људи. Тада се обраћа Сеханија²⁸ Јездри ријечима:

Ми смо сагријешили Богу својему што узесмо жене туђинке из народâ земаљских; али још има надања Израилу за то. Да учинимо сада завјет Богу својему, да отпустимо све жене и пород њихов по вољи Господњој и онијех који се боје заповијести Бога нашега, и по закону нека буде. Устани, јер је ово твој посао; а ми ћемо бити уза те, буди слободан и ради (10,2-4).

„Тада уста Јездра и закле главаре свештеничке и Левите и свега Израилу да учине тако. И закле се“ (10,5). Након тога, Јездра одлази у кућу Јоанана, сина Елијасивова,²⁹ и ту, у строгом посту, проводи ноћ. Поглавари и народне старјешине су у међувремену сазвали велики збор у Јерусалиму, који је требало да се одржи за три дана. Ко се не одазове, „да се све имање његово разаспе, а сâм да се одлучи од збора оних који се вратише из ропства“ (10,8).

„Тако се скупише сви људи од Јуде и Венијамина³⁰ у Јерусалим за три дана, мјесеца деветога (*кислев* – десембар). И сјеђаше сав народ на улици пред домом Божијим дршћући ради те ствари и од дажда“ (10,9). Пошто је била зима, хладно вријеме и киша су допринијели тежини ствари за коју је народ позван на одговорност. Јездра им се обраћа ријечима: „Ви сагријешисте што се оженисте туђинкама, те умножисте кривицу Израилеву. Зато сада идите исповиједите се Господу Богу отаца својих, и учините вољу његову, и одвојте се од народа земаљских и жена туђинки“ (10,10-11). Народ је једнодушно прихватио да отпусти жене: „Како нам каза учинићемо“ (10,12). Међутим, временске (не)прилике не дозвољавају да се цијела ствар заврши на лицу мјеста, тако да народ предлаже да се формира посебна комисија која ће се бавити тим послом (види: 10,13-14).

Већ првог дана десетог мјесеца (*шевет* – јануар) комисија је почела са радом, а посао је био завршен првог дана првог мјесеца (*нисан* – март/април). Укупно је распуштено 113 бракова, у чијем броју је било и потомака породице првосвештеника, као и левита (пјевача и вратара). Иако су неки имали и дјецу, Јездра не гледа на осјећајност, јер му је прије свега стало до чистоће нације (види: 10,44). На овај начин завршио се значајан подухват одвајања Јевреја од туђинаца.³¹

²⁸ Као што ћемо видјети касније, Сеханија се не налази у броју људи који су директно били одговорни за преступ са женама из многобоштва. Очигледно да он иступа у својству „портпарола“ заједнице, који се, попут Јездре, поистовјеђује са народном несрећом.

²⁹ Није потпуно јасно да ли је у питању породица првосвештеника: Јоанан је био првосвештеник у вријеме Дарија II, док је Елијасив био просвештеник у Немејино вријеме (види: Нем 3,1; 13,28).

³⁰ „Људи од Јуде и Венијамина“ подразумијева географско подручје и често се користи од стране Хроничара (види: 1 Дн 9,3; 2 Дн 11,1.12.23; 15,2.8.9; 25,5; 31,1; 34,9; Нем 11,36; 12,34).

³¹ У овој акцији истјеривања жена и њихове дјеце, који је уз подршку народа прошао без преседана, поједини историчари виде Јездрин страх да „нечисти“ не преузму контролу над храмом (више о томе: Blenkinsopp 1988b, 176-177).

Јавно покајање народа

Потом двадесетчетвртога дана тога мјесеца³² скупише се синови Израиљеви постећи и у костријети и посувши се земљом. И одвоји се сјеме Израиљево од свих туђинаца, и стадоше те исповиједаху гријехе своје и безакоња отаца својих. И стајаху на свом мјесту, те им се читаше закон Господа Бога њихова четврт дана, а другу четврт исповиједаху се и поклањаху се Господу Богу својему (Нем 9,1-3).

Након отпуштања жена из многобоштва, улиједило је јавно покајање народа, чији опис налазимо у Књизи Немијиној (види: Нем 9-10).³³ Четвртину дана се читао Закон, а другу четвртину је сав народ приступао и исповиједао своје гријехе (и гријехе својих отаца), клањајући се Богу своме.

Књига даље наводи молитву – псалам, коју су у име цијелог народа изговорили левити (види: 9,6-37).³⁴ У молитви се износе најважнији дијелови свештене историје Богом изабраног народа Израиља: од стварања свијета, преко позива Авраму, затим чудесног изласка из Мисира, давања Закона на гори Синају, 40-годишњег лутања кроз пустињу, уласка у обећану земљу, пада због гријеха и страдања од стране других народа, итд. Страдања која су задесила Јевреје резултат су народног гријеха: „И трпио си их много година опомињући их духом својим преко пророка својих; али не слушаше; тада си их дао у руке народима земаљским“ (9,30). Покајање води у спасење, због чега и сада треба да слиједи тај пут: „Али ради милости своје велике ниси дао да сасвим пропадну, нити си их оставио, јер си Бог милостив и жалостив“ (9,31).

Народ је примио у своје срце ријечи молитве, тако да су се заклетвом (печатом) обавезали да ће чинити што је право пред Господом: неће склапати бракове са туђинкама (види: 10,30), светковаће дан суботњи и поштовати суботну годину (види: 10,31), даваће прилог за левите и приносити жртве и првине, и неће занемаривати храм Господњи (види: 10,32-39). Овим је Јездра напоскон завршио своју мисију међу Јеврејима у Јерусалиму, искорјењујући све негативне појаве у друштву, које су на било какав начин могле наудити јеврејској заједници.

Јездра проводи реформу у току једне године. Вјероватно је био у годинама и према предању, које нам доноси Јосиф Флавије,³⁵ умире у Јерусалиму гдје је и сахрањен. Према другој теорији, Јездра се вратио у Вавилон и тамо умро. Гроб му се и данас поштује у Ал-Узајру (крај Басре) у јужном Ираку. Неки сматрају да је његов нагли прекид рада био узрокован немирима које су изазвале отпуштене

³² Према Нем 7,73 овај догађај пада у седми мјесец (*нисан*).

³³ Постоје и друга мишљења библиста, према којима ове двије главе у Књизи Немијиној немају никакве везе са Јездриним радом (више о томе: Mowinkel 1916, 212).

³⁴ Једна од омиљених метода опомена и учења народа, коју Хроничар користи, јесте молитва. Она је дјелимично преузета од Девтерономиста (види: Давидова молитва благодарности у 1 Дн 29,10-19; Јосафатова молитва у 2 Дн 20,6-12; Јездрина покајничка молитва у Језд 9,6-15) (више о томе: Plöger 1957, 44-49).

³⁵ „Тако се напосљетку догодило да је, након што је стекао велики углед међу народом, Јездра умро као већ стар човјек, и био сахрањен на величанствен начин у Јерусалиму“ (Јосиф Флавије 2008, 466).

жене. Вративши се својим родитељским домовима, оне су изазвале побуну међу својим народима, а нарочито међу Самарјанима.

Занимљиво је да апокрифна Трећа књига Јездрина наводи дио о чудесном 40-дневном Јездрином писању 204 књиге, од којих је 70 било тајног садржаја (види: 3 Језд 14,21-48). Такође, рабини тврде да је Јездра утемељивач тзв. друштва „Велике синагоге“, које је задужено за чување и тумачење Библије,³⁶ као и да је у његово вријеме коначно формиран и утврђен старозавјетни канон.³⁷ У сваком случају, поред свих поменутих легенди, оно што је засигурно тачно јесте то да је Јездра утемељитељ Мојсијевог закона и „отац јудаизма“.

Закључак

Јездра је организовао јеврејску заједницу на темељу Закона и тиме јој дао сигурне и чврсте темеље. Та је обнова итекако била неопходна. Изградњом храма, народ је везан за једно мјесто, и створена је култска заједница која окупља Јевреје било гдје да се налазе. Међутим, Зоровавел није могао обновити стара – национална обиљежја. Иако Израил није имао своју државу (а није се ни надао да ће је имати у скоројјој будућности), није могао да се врати на стари облик племенских савеза. Свештена историја је наставила даље и трагала је за новим могућим рјешењима. Немија је дао Јеврејима одређени политички облик, спровео је друштвену и донекле религиозну реформу, али била је неопходна и једна дубља подлога како би се јеврејска религија одржала кроз вијекове (а не да се утопи у многобоштву, као што се то десило са многим јеврејским колонијама). Јездра зато народу даје чврст темељ – Закон, који је проглашен царским. Будући да је признат од цара, Јевреји, иако немају своју самосталну државу, могу се развијати као независна заједница унутар Персијске империје, снажно одвојена од других. Овим је створен прелаз из националне у законску заједницу, која се може даље развијати (без обзира што су многи њени чланови распршени свуда по свијету). Основни знак распознавања Јевреја, више није (у првом плану) национална припадност, нити крвно поријекло (родослов), као ни храмовни култ, већ поштовање Закона. Управо на овакав начин је створен религиозно-национални (друштвени) облик – јудаизам (Томić 1988, 131).

Јездрино и Немијино дјело је омогућило јеврејској заједници да очува свој етнички и духовно-религиозни значај. Године након ове двојице обновитеља (4. вијек прије Христа), под влашћу Персије, омогућиле су Јеврејима да наставе у духу њихове реформаторске политике. Међутим, пропаст Персије (330. године) и долазак нове власти – грчке, донекле је помутио даљу политику јудејства. Јевреји из дијаспоре више немају жељу да се враћају у Јудеју (јер је судбина Јудеје неизвјесна), већ се, напротив, појављују нове колоније у које поново одлазе (сада добровољно) веће групе Јевреја. Поред старијих колонија (у Елефантини и Вавилону), постоје велике заједнице у Сефараду (види: Авд 1,20) и Александрији. Народ у Јудеји посветиће се изучавању светих списа (писари и писмозналци), а у ово вријеме ће и Тора (Мојсијев закон) коначно добити свој облик.

³⁶ Више о томе: Дагаев 1895а, 522-535.

³⁷ Више о томе: Дагаев 1898б, 92-100 и 140-144.

Библиографија

Издања Светог Писма

Светио њисмо Сџарої и Нової завјейа (2012), Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ.

Литература

На нашим језицима

Јосиф Флавије (2008). *Јудејске сџарине*. Београд: Двери.

Томић, С. (1988). *Začeci židovstva*. Zagreb: Veritas.

На руском језику

Дагаев, Н. К. (1895а). *Войрос о великой синаїоїе в еїо ойношени к истїории вейџозавейїноїо канона*. Петербург: Христианское Чтение.

Дагаев, Н. К. (1898б). *Истїория вейџозавейїноїо канона*. Петербург: Христианское Чтение.

Казанский, П. И. (1876). „Иудеи по возвращении из плена Вавилонского“. *Чїеня в Общестїве любийїелей духовноїо ѓросвещения*. Москва, стр. 307-333.

На енїлеском језику

Blenkinsopp, J. (1988a). *Ezra-Nehemiah*. The Old Testament Library. Philadelphia: Westminster John Knox Press.

Blenkinsopp, J. (1988b). *Ezra-Nehemiah: A Commentary*. Philadelphia: Westminster John Knox Press.

Emerton, J. A. (1966). „Did Ezra Go to Jerusalem in 428 BC?“, JTS 17, pp. 1-19.

Feldman, L. H. (1992). „Josephus' Attitude toward the Samaritans: A Study in Ambivalence“, in: Mor, M. (ed.) *Jewish Sects, Religious Movements and Political Parties*. Omaha: Fordham University Press, pp. 23-45.

Gardiner, A. H. (1947). *Ancient Egyptian Onomastica*. London: Oxford University Press.

Japhet, S. (2006). *From the Rivers of Babylon to the Highlands of Judah: Collected Studies on the Restoration Period*. Winona Lake: Eisenbrauns.

Koch, K. (1974). *Ezra and the Origins of Judaism*. JSS 19, pp. 193-197.

Levering, M. (2007). *Ezra & Nehemiah*. Grand Rapids: Brazos.

Marcus, D. (2007). *Ezra*. EncJud. Vol. 6, pp. 652-654.

Morgenstern, J. (1962). „The Dates of Ezra and Nehemiah“. JSS 7, pp. 1-11.

Myers, J. M. (1965). *Ezra, Nehemiah (The Anchor Bible 14)*. Garden City-New York: Doubleday.

Snaith, N. H. (1952). *The Date of Ezra's Arrival in Jerusalem*. ZAW 63, 53-66.

Williamson, H. G. M. (1985). *Word Biblical Commentary, Vol. 16, Ezra, Nehemiah*. Cambridge University: Thomas Nelson.

На њемачком и шведском језику

Galling, K. (1964). *Studien zur Geschichte Israels im persischen Zeitalter*. Tübingen, pp. 49-184.

Kittel, R. (1927/29). *Geschichte des Volkes Israel*, III. Stuttgart: Kohlhammer.

Meyer, E. (1896). *Die Entstehung des Judentums: eine historische Untersuchung*. Halle: Niemeyer.

Mowinckel, S. (1916). *Esra den skriftlærde*. Oslo: Kristiania.

Noth, M. (1957). *Überlieferungsgeschichtliche Studien – Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*. Tübingen: Max Niemeyer.

Plöger, O. (1957). „Reden und Gebete im deuteronomistischen und chronistischen Geschichtswerk“, in: *Festschrift für Günther Dehn*. Neukirchen.

Rudolph, W. (1949). *Esra und Nehemia*. Tübingen: Mohr (Siebeck).

Schaeder, H. H. (1930). *Esra der Schreiber*. Tübingen: Mohr (Siebeck).

Ezra's Contribution to the Birth of Judaism

Summary. Ezra was an important person in post-Babylonian epoch. His work was of great importance in creation of Judaism – a special form of worship that appeared after Babylonian Exile. Being a priest and a scribe (teacher of the Law), Ezra's primary reason for traveling to Jerusalem was to proclaim the Law. Ezra has also conducted various activities necessary to protect Jewish people from the influence of surrounding pagan nations: breaking up of mixed marriages and public repentance of the people. Due to these activities, Jewish community had created a strong basis for survival under the rule of many great empires.

Keywords: Ezra, post-Babylonian epoch, Judaism, Law, mixed marriages, reform.